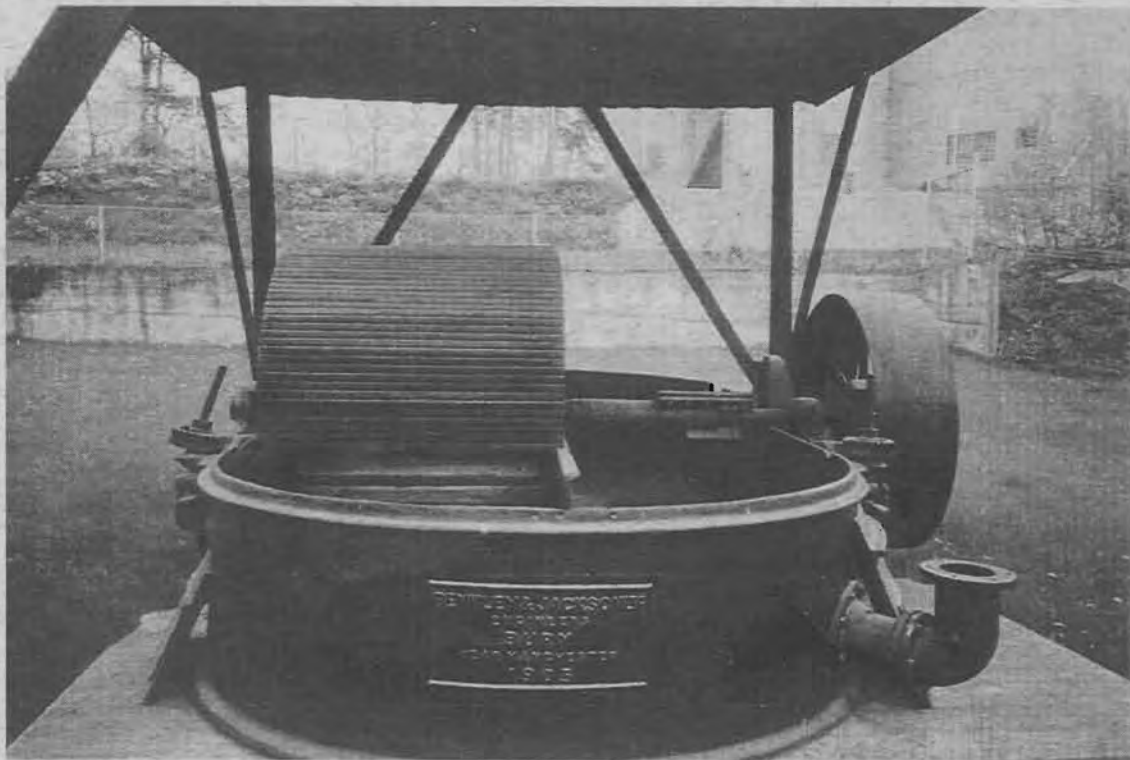

Nordisk 3/95 Pappershistorisk Tidskrift

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker

Bentley & Jacksonhollandare (1905) Frövifors pappersbruksmuseum.
Foto: Bo Rudin

Nordisk Pappershistorisk Tidskrift

Årgång 23, 1995 nr 3

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker

utkommer med 4 nummer per år.

Redaktör & ansvarig utgivare: Sanny Holm

Frejgatan 36 4tr, 113 26 STOCKHOLM

Tfn: 08-7361134 dagtid, 08-332790 kvällstid.

Tidigare årgångar av tidskriften kan

erhållas från ordförande Sanny Holm.

För medlemsärenden kontakta

kassören Per Nordenson

Fridebergsvägen 20, 151 48 SÖDERTÄLJE

Postgirokonto 85 60 71-6

ISSN 0348-9531

Föreningen Nordiska Pappershistoriker

är en ideell förening med uppgift att främja intresset för pappershistoria i hela Norden genom att uppmuntra och stimulera till forskning och dokumentation, alltifrån råvaran och dess behandling, tillverkningsprocessen, redskapen, bruksmiljöns historia och människor till den färdiga produkten, papprets användning och distribution. Vattenmärken och datering med hjälp av pappersegenskaper, papperskonservering och konstnärligt bruk av papper, liksom papperforskarna och samlarna själva, hör självfallet hemma i föreningens intresseområde.

Medlemskap tecknas genom att betala in medlemsavgiften per postgiro.

Enskild medlem Kr/FIM 15 0

Institutioner Kr/FIM 250

Aktiebolag Kr/FIM 400

Glöm inte att ange avsändare på talongen!

Redaktören har ordet

Efter en sen start med vår tidsskrift 1995 känns det nu som om vi kommit ifatt.

Nr 4/95 beräknas klar månadsskiftet
Januari/Februari 1996.

Därefter ska vi klara av den tidigare uppställda utgivningsplanen, ett nr sista månaden varje kvartal.

Ni som med förväntan sett fram emot fortsättningen på Gunnar Christie Wasbergs artikel "*Papirindustrien i Norge*" får dessvärre vänta lite till, kommer i nästa nr.

I nr 4/95 eller 1/96 kommer vi att närmare presentera planerna inför konferensen i Köpenhamn 1996.

Har någon frågor kontakta gärna mig eller Anne Vilsböll.

Tack alla ni artikelskrivare som bidragit med en massa fina och intressanta artiklar under året !
Jag ser fram emot fler bidrag framöver.

God Jul

&

Gott Nytt År

SANNY

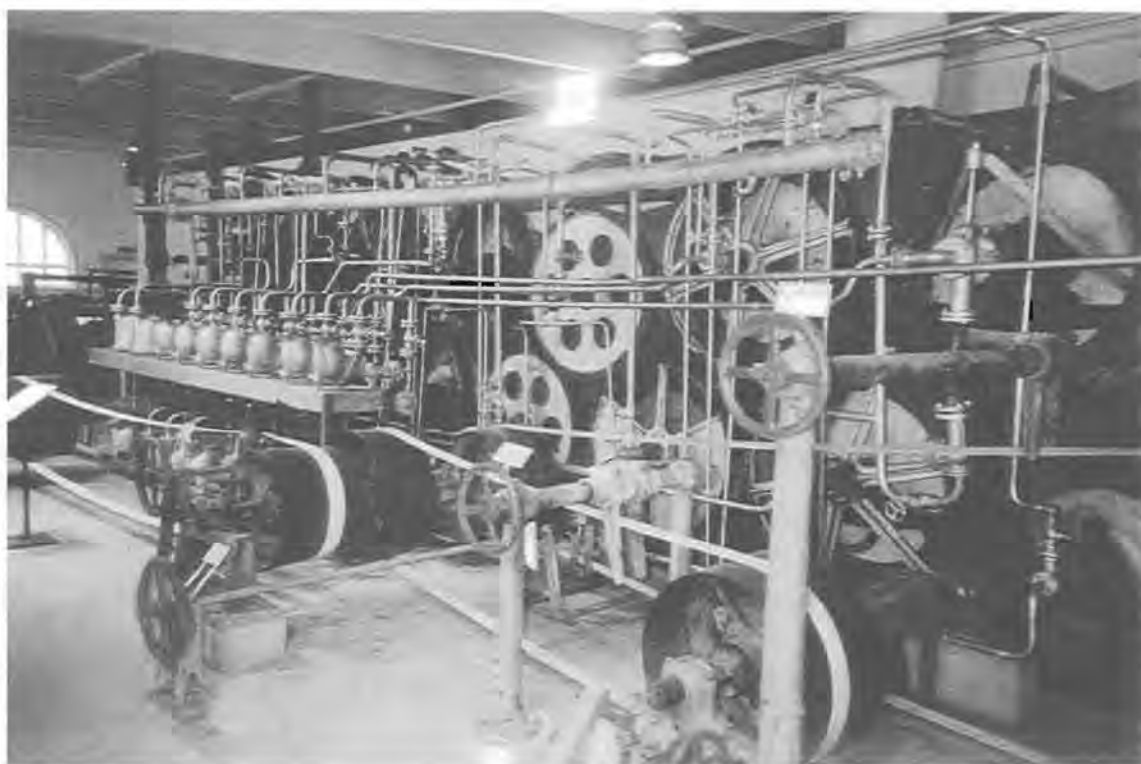
Frövifors Pappersbruksmuseum invigt

Av Bo Rudin

Någon gång i slutet av 1980-talet satt jag och drack en kopp kaffe på ett fik i Karlstad.

Min vana trogen bläddrade jag också i en av ortens tidningar och såg en artikel med rubriken SVERIGES ÄLDSTA FUNGERANDE PAPPERMASKIN TILL MUSEUM.

Ett sådant meddelande kan man ju inte bara låta passera utan vidare så jag lyckades få reda på att maskinen i fråga skulle till Frövifors pappersbruksmuseum. Eftersom det var första gången jag hörde talas om detta museum blev jag naturligtvis nyfiken och ringde Frövi Pappersbruk när jag kom till Örebro.

"Silverpilen"

Där fick jag veta att jag var lite tidigt ute, men fick rådet att tala med Sven-Göran Wennerholm som skulle veta allt om både maskinen och museet. Ett påstående som inte var någon överdrift skulle det visa sig.

Förutom att jag fick veta en hel del om den gamla maskinen, bland annat att den ursprungligen kom från Emsfors, fick jag också reda på att museet var ett projekt på lång sikt. En åtta, tio år skulle det nog ta innan allt var klart, trodde Sven-Göran. Det värsta var att maskinen fortfarande stod kvar i Karlstad, nedplockad och inoljad. Karlstad som jag just lämnat!

”Det är ingen brådska”, lugnade mig Sven-Göran, ”den kommer att bli kvar ett bra tag i Karlstad. Du kan väl ta en titt på den nästa gång du kommer dit”.

Sagt och gjort. Ett halvår senare fick jag tillfälle att beskåda den en gång så stolta maskinen. Nu nedplockad och vilande i friska luften med sin gamla inloppslåda av trä och sina silverfärgsmålade delar, de gamla remmarna omsorgsfullt ihoprullade och alla omålade delar inoljade. Allt andades frid och det föreföll som om ”Silverpilen” som den döpts till av sina vårdare, dvs pappersmakarna, bara väntade på att resan till Frövi skulle börja.

Landsantikvarie David Damell klipper band vid invigningen

Men det skulle ta sin rundliga tid innan museet stod klart att ta emot den gamla trotjänaren. Först och främst måste en tillbyggnad av museilokalerna ske och detta, tillsammans med alla andra utgifter i samband med uppbyggnaden av museet, måste finansieras med donationer och frivilligt arbete. Förutom Sven-Görans hängivna arbete har också Frövi Hembygdsförening lagt ned åtskilliga timmar för att det blivande museet skulle bli den attraktion man tänkt sig. Redan tidigare har ju Frövi ett intressant förpackningsmuseum samt en del äldre maskiner och redskap, som t ex en kollergång, samt prover och dokumentation på sin hundraåriga historia.

Redan på gräsmattan utanför museet möts man av den imponerande anblicken av en Bently & Jacksonholländare från 1903.

Efter många år av slit, planering och tålmodiga insatser stod så museet klart att invigas den 24 maj i år. Förutom de redan nämnda attraktionerna har en helt ny utställning tillkommit, nämligen "Massa och Papper 100 år". Det är en teknikhistorisk utställning som visar den svenska pappersindustrins historia dokumenterad på rejäla skärmar samt en mindre utställning om hur man gjorde papper förr i tiden, dvs för hand. Alltsammans väl arrangerat i den gamla brukslokalen och nybyggnaden.

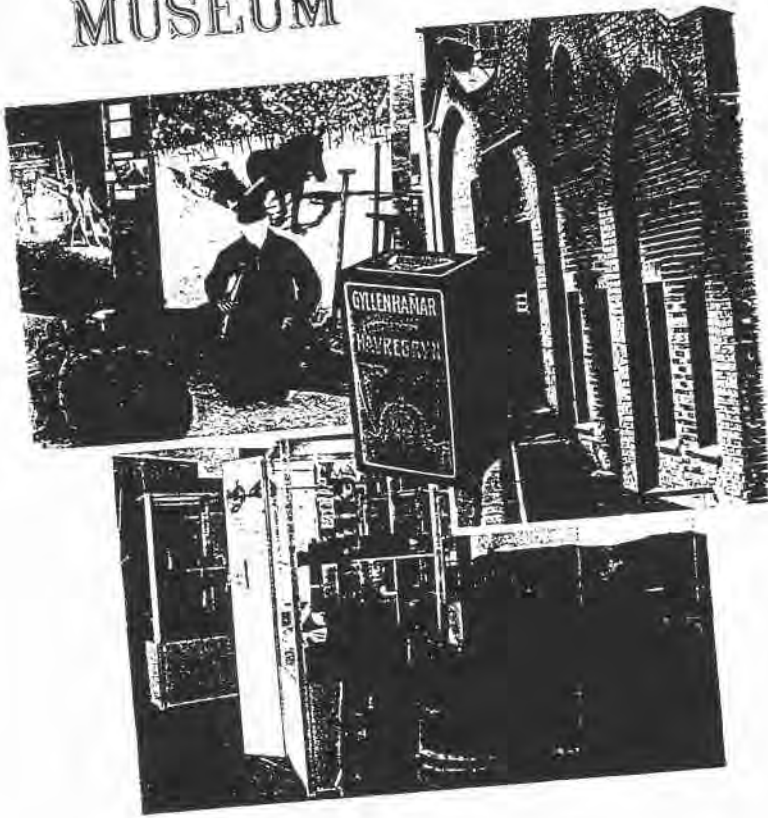

Sven-Göran Wennerholm (t.h. i ljus kostym) visar utställningen

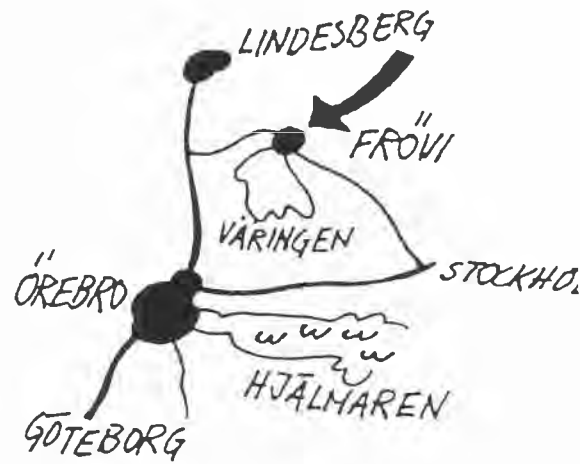
För sitt hängivna arbete med att skapa detta museum, det första i stii slag i Sverige, tilldelades Sven-Göran Wennerholm i början av dett år Stiftelsen Gösta Liljedahls fonds stipendium. Sällan har väl ett stipendium varit mer välförtjänt.

Stiftelsen
FRÖVIFORS
PAPPERSBRUKS
MUSEUM

DET GAMLA PAPPERSBRUKET
FRÅN JÄRNBRUK TILL MODERNT KARTONGBRUK
FÖRPACKNINGEN FRÅN STENÅLDER TILL RYMDÅLDER

VÄGBESKRIVNING:

Från Stockholm: E3, E20 till Arboga – väg 249
till FRÖVI

Från söder/norr: Väg 60. Norr om Örebro, avtagsväg
till Frövi och Fellingsbro

ÖPPETTIDER:

1 juni – 31 augusti, dagligen mellan 11.00 – 16.00
Gruppbesök kan, efter överenskommelse, tas emot
också under övriga delar av året.

TELEFON:

0581-370 00 eller 372 09

ENTRE:

Vuxna 20 kr

Barn under 15 år 5 kr

Grupper om minst 25-30 personer, under annan
tid än ordinarie öppettid på sommaren, minimipris
350 kr.

Kvällar, Lördagar och söndagar, tillägg 5 kr/person.

Stiftelsen
FRÖVIFORS
PAPPERSBRUKS
MUSEUM

PAPER ROAD
11th IAPMA Conference
17th NPH Conference
COPENHAGEN 1996

In 1996 the 11th annual conference of the International Association of Hand Papermakers and Paper Artists - and the 17th annual conference of the Nordic Paper Historicians, will take place in Copenhagen, Denmark.

Copenhagen will be celebrating 1996 as the Cultural Capital of Europe and an exciting range of events are being planned in the city throughout the year. The theme for the congress is "Paper Road" chosen to celebrate the 10th anniversary of IAPMA's foundation in 1986.

The "Paper Road" project has been accepted as a Cultural Capital project and is sponsored by Post Denmark and SAS. As a Cultural Capital project the paper art exhibitions, concerts, performances, papermarket etc. will attract a great deal of interest and reflection about paper art. Several major venues in Copenhagen will host international exhibitions of paper art during the summer of 1996 and throughout the year.

A post conference tour will be arranged.

You have
every reason to fly
Scandinavian

SAS is the official airline for this event. We offer you the best air connections to, from and within Scandinavia. We have also special fares for participants. Please contact your nearest SAS office for details, quoting the reference number given elsewhere in the announcement. Fly SAS, you'll find our service is designed to make your travel easier and more rewarding - in the air and on the ground.

SAS
Official Airline

ABERDEEN 0224 770220 AMSTERDAM 020 601 55 22 ATHENS 01 363 44 44 BANGKOK 02 260 04 44 BARCELONA 51 541 6544 BEIJING 01 516 9113
BERLIN 030 6951 2491 BRUSSELS 02 223 0000 BUDAPEST 01 266 2633 COPENHAGEN 32 32 6801 DUBLIN 01 644 6440 DUSSELDORF 0211 890 77
FRANKFURT 069 6656 8111 GENEVA 022 788 11 11 HAMBURG 040 59 19 51 HANNOVER 0511 73 08 63 HELSINKI 90 2880 2222 HONG KONG 865 13 70
ISTANBUL 212 246 60 75 LONDON 0171 465 0536 MADRID 91 541 69 44 MANCHESTER 061 499 1441 MILAN 02 770 00 108 MOSCOW 095 925 47 47
MUNICH 089 260 62 11 NICE 93 2134 55 OSAKA 06 348 0211 OSLO 8100 3300 PARIS 42 66 93 53+111 PRAGUE 02 7421 4749 REYKJAVIK 91 62 22 11
RIGA 2 21 61 39 ROME 06 65 01 07 71 SAO PAULO 011 259 4300 SINGAPORE 294 16 11 STOCKHOLM 08 797 40 30 STUTTGART 0711 79 90 56
SYDNEY 02 299 66 58 TALLINN 9 31 22 40 TEL AVIV 03 510 11 81 TOKYO 03 3503 8101/5 TURIN 011 5622 237 USA 1 800 221 23 50
VENICE 049 807 6474 VIENNA 0222 711 10 755 VILNIUS 2 66 02 02 WARSAW 22 26 12 11 ZURICH 01 815 40 80

REGISTRATION FORM

Conference, August 4th - 9th 1996

Name: _____

Address: _____

Phone / Fax: _____

You must be a member of IAPMA or NPH to attend the conference!

Number of people, who can attend the conference: IAPMA:100 - NPH:40.

Registration deadline: April 1st 1996

Registration fee:

Members from Scandinavia & Europe: Transfer 720 DKr to IAPMA/NPH account: 3109 121010 c/o Anne Vilsbøll
Den Danske Bank · Hellerup Afdeling · Strandvejen 80 · 2900 Hellerup · Denmark.

Members from Germany: Transfer 155 DM to Postal Giro Account Köln · Germany No. 20268-506 (Bank Code:
370 10050) · IAPMA c/o Michel Linthout.

Members from USA and non European Countries: Send 120 US\$ by cheque through a US bank, travellers cheque
or international money order payable to: IAPMA c/o John Haydu · 243 NW 31 · Warrensburg · MO 64093 · USA.

Accommodation: Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde
Schæffergården
Jægersborg Allé 166
2820 Gentofte
Denmark

All meals included + coffee.

Price: Double room 2500 DKr/ 650 DM/ 460 US\$

Single room 3250 DKr/ 845 DM/ 600 US\$

The accommodation fee has to be paid at the same time as the registration fee - before April 1st 1996.

	To share a double room	Single room
I would like:	☐	☐
	Vegetarian	Carnivore
Food preference:	☐	☐

POST CONFERENCE TOUR

Maximum: 50 people
August 10th - 15th 1996

Price: 3500DKr / 910DM / 645US\$ - everything included - except beverages.

Payment: The Post Conference Tour fee has to be paid at the same time as the registration fee and the accommodation fee - before April 1st.

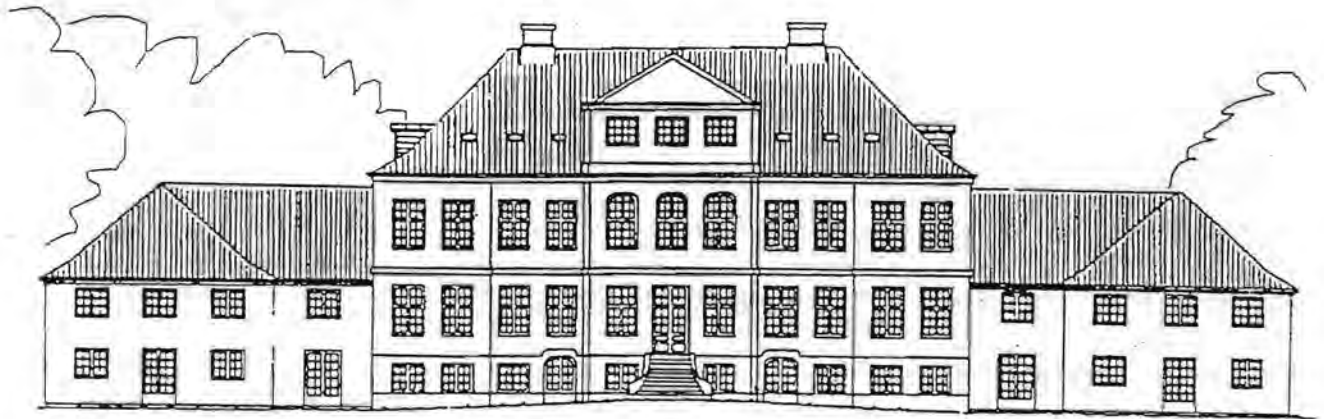
	Yes	No
I would like to participate in the Post Conference Tour:	☐	☐

Please return this form to:

**Anne Vilsbøll
Strynø
5900 Rudkøbing
Denmark**

Tel. +45 62515002 - Fax. +45 62515012

INFORMATION SHEET

Schæffergården - the main late baroque style building is from 1750.

Location: The conference is to be held at Schæffergården in Gentofte, 10 km north of Copenhagen. Schæffergården is a reminiscence of Jægersborg Castle, which was pulled down in 1761. From 1949 it has belonged to the Danish - Norwegian Foundation and the house has been rebuilt with conference rooms, meeting rooms, auditorium, dining hall, café and bedrooms. Much emphasis has been placed on decorating and furnishing the rooms with the very best of modern Danish craftsmanship. The furniture of the most prominent Danish designers from 1930 - 60 are well represented, as well as textiles and a very fine art collection. Schæffergården is situated in a wonderful park with a little lake. A very peaceful and suitable place for our conference.

Upon registration you will receive a detailed description of how to get to Schæffergården.

How to get to Denmark? Scandinavian Airlines (SAS) has been appointed official airline for the congress, and is offering all delegates and accompanying persons a special conference fare on tickets to Denmark. When you contact your nearest SAS office, please quote the reference number DK 9635.

North America participants should contact the official SAS ticketing agency: Conference International Inc. - Toll free 1-800-221-8747.

General overview of the congress activities:

- Sunday, the 4th: Registration 3-5 pm. - Welcome speech - Opening ceremony - Dinner - Informations.
- Monday, the 5th: Tai Chi in the parc - Breakfast - IAPMA and NPH General Meetings - Lunch - Excursion to Copenhagen to visit exhibitions (bus) - Dinner at the ferry Kronborg - Performance: Angelika Flaig - Paperconcert: Josef Anton Riedl - Bus back to Schæffergården.
- Tuesday, the 6th: Tai Chi in the parc - Breakfast - Lectures - Lunch - Paper Acts in the parc - Dinner - Slidepresentations & videos.
- Wednesday, the 7th: Tai Chi in the parc - Breakfast - Full day tour to Copenhagen to visit exhibitions, Conservatory School etc. - Free time to see Copenhagen - Dinner at Schæffergården - Paper Ballet.
- Thursday, the 8th: Tai Chi in the parc - Breakfast - Lectures - Lunch - Papermarket - Paper Doll Theatre - Auction - Dinner - Closing Ceremony - Entertainment - Dance.
- Friday, the 9th: Tai Chi in the parc - End of conference after breakfast.

A Tentative List of Speakers:

Sarat Maharaj, England · Pieter Keune, Holland · Harri Leppänen, Finland · Fritz Pasiersky, Germany · Alfio Bonano, Keld Dahlggaard Larsen & Jesper Trier, Denmark .

I would like a table for the Papermarket: Yes   No   Name: _____

The tables at the Papermarket are sponsored by Post Denmark.

I would like to give a lecture - Subject: _____ Name: _____

Post Conference Tour programme:

- Friday, the 9th: Free day on your own - Meals and stay overnight at Schæffergården.
- Saturday, the 10th: Bus from Schæffergården - Drive to Funen - The Graphic Museum in Odense: 200 years jubilee for Lithography - Papermaking - Hans Christian Andersen Museum - Sail to Strynø - Visit Strynø Paperatelier / Anne Vilsbøll - Dinner - Stay overnight on the island.
- Sunday, the 11th: Sail to Langeland - Visit Land Art Project - Drive to Jutland - Visit Silkeborg Museum and Asger Jorn Museum - Stay overnight at the Silkeborg Lakes.
- Monday, the 12th.: Visit Bruunshaab Old Cardboard Factory - Viborg Stiftsmuseum - Paperexhibition - Sail to the island Fur - Visit Lilli Byrums Studio - Tour with geologist - Visit Fur Museum - Dinner - Sail back and stay overnight at Morsø Youth Hostel situated on the beach.
- Tuesday, the 13th: Drive to Frederikshavn - Ferry to Gothenburg, Sweden - Papermarket - Visit to Bohus Fortress - Kungälv paper kite flying - outdoor paperexhibition - Paperconcert - Dinner - Stay overnight at Nordic Folk School Tuesday and Wednesday.
- Wednesday, the 14th: Sightseeing - Paperexhibitions at the Röhsska Museum - Gothenburg Art Museum among others - Paper Factory, Stora Mölndal and opening ceremony at the Handpapermuseum - Hand Paper Mill and workshops in Mölndals watermill village - Dinner at Gunnebo Castle.
- Thursday, the 15th: Drive to Helsingburg - Graphic Museum - Sail to Helsingør, Denmark - Louisiana Art Museum - Drive to Copenhagen - End of tour in the evening.

Note!

If the tour is not booked with 50 people - it will be more expensive.

Thursday night the 15th is not included in the fee.

URGENT!

Before you make your reservation, you must either phone or fax Anne Vilsbøll in order to receive a registration number.

When 140 people have registered and paid, registration will be stopped.

We will continue a waiting list.

Terms of cancellation:

Congress fees will only be refunded completely (with 100 DKR administration charge) if we are able to find a replacement participant.

If there is no replacement, costs will be charged - in addition to the 100 DKr - according to:

If you cancel before June 1st 1996: you get 90% back

If you cancel after June 1st 1996: you get 50% back.

If you cancel after July 1st 1996: you get nothing back, if you cannot find a replacement participant.

Remember to pay registration fee, accommodation fee and - if you want to participate - the Post Conference fee, before April 1st 1996 and return the forms!

Pappersindustriarbetarnas fackliga organisering i södra Hälsingland.

Av Donald Johnson

Del 3 av 3.

debatt, eftersom det var sista gången, som han besvistade ett möte. Även f.d. ordföranden upplyste om att det var sista gången, som han var med på ett möte med denna avdelning.⁴⁷

De som vid mötet den 25 april var i dispyt med f.d. ordföranden gjorde allvar av sitt hot att träda ur föreningen. Vid samma mötte utträdde ytterligare en medlem, som varit kritisk mot f.d. ordföranden. Den nya ordföranden riktade då några ord mot den utträdande medlemmen och ansåg att det var sorgligt att personerna gick före idéerna. På det svarade han, att han inte var villig lägga sin tribut till understöd åt f.d. ordföranden. Ordföranden tyckte det var högst beklagligt, att han inte var villig hjälpa f.d. ordföranden, som de visste hade blivit utestängd på grund av sina idéer och att svarta listor cirkulerade så att det var omöjligt för f.d. ordföranden att få annat arbete.⁴⁸

Den 23 maj betalade f.d. kassören sin skuld, vilken hade blivit mycket dyr för avdelningen. Nästan ett halvår hade gått under vilket avdelningens mesta för tid och engagemang hade åtgått inte till att förstärka avdelningen utan att spränga den inneifrån. Det visade sig också att aktiviteten inte var speciellt hög bland medlemmarna. Endast 14 personer infann sig vid mötet den 27 juni.⁴⁹

Men redan den 5 juli var aktiviteten större då 101 medlemmar närvarande, vilket var föranlett av den påbörjade lockouten.⁵⁰

Avdelningen och de organiserade arbetarna ställdes inför problemet att de oorganiserade arbetarna kunde fortsätta arbetet. Därför sökte avdelningen att förmå de oorganiserade att ansluta sig, eftersom de oorganiserad drabbades hårdast ekonomiskt, eftersom de inte fick något konfliktunderstöd. På olika sätt visade de organiserade sin sammanhållning genom att bl.a. ställa upp mangrannt utanför fabriksgrindarna. Medlemmarna fick också i uppdrag att tala med de oorganiserade om vikten av sammanhållning och om de hade någon granne som fortfarande arbetade få honom att upphöra med detta och om möjligt få honom att organisera sig.

Efter en dryg veckas lockout, lät bolaget meddela att senast den 19 juli skulle arbetarna vid uppfordringsverket infinna sig. I annat fall kunde de betrakta sig som uppsagda. Istället var bolaget berett, att anlita annan arbetskraft. Avdelningen beslutade då att hålla ett offentligt möte, så att även de oorganiserade hade möjlighet att närvara.⁵¹ Vid detta möte upplystes det om att bolagets meddelanden gällde de oorganiserade, men om de mangrannt bojkottade arbetet och ställde sig solidariska till de organiserade arbetarna, skulle de bidra till att påskynda förhandlingarna mellan parterna vid huvudkonflikten i Skutskär. Vid mötet beslöts att en för de organiserade och oorganiserade gemensam resolution skulle avfattas och riktas till bolaget. En organiserad och en oorganiserad valdes att utforma den. I resolutionen riktades en stark protest mot bolagets beslut att avskeda arbetarna vid uppfordringsverket. Dessutom uttalade mötet, att så länge konflikten pågick vid Skutskär skulle allt arbete vara nedlagt i Vansäter.⁵² I protokollet finns ingen uppgift om hur många oorganiserade, som deltog i mötet. Men att det fanns oorganiserade med verkar troligt då de uppmanades att yttra sig. Däremot tyder det på att de förhållit sig passiva eftersom inga yttranden finns protokollförda.

Som svar på Arbetsgivareföreningens beslut om storlockout den 14 juli att gälla från och med den 2 augusti beslutade avdelningen att en resolution skulle avfattas riktad till Landsorganisationen. I resolutionen riktades naturligtvis angrepp mot Arbetsgivareföreningen, som både i tal och skrift skrika på arbetsfred och ro i landet. Men deras handlingssätt visar ju att det är rena humbugen allt detta skrikande.⁵³ Arbetsgivarna ansågs vara så stridslystna att någon fredlig uppgörelse inte var möjlig med mindre än fullständig underkastelse från arbetarnas sida. Även Landsorganisationen fick känna av en viss kritik för att den var alltför byråkratisk och gönade sig bakom stadgarnas paragrafer. Fortfarande fanns penar i kassorna och fortfarande var de

⁴⁷Ibidem 25 april 1909 §§3, 4 F.a.G.

⁴⁸Ibidem 9 maj 1909 §§ 10, 11 F.a.G.

⁴⁹Ibidem 27 juni §2 F.a.G.

⁵⁰Ibidem 5 juli 1909 §3 F.a.G.

⁵¹Ibidem 15 juli 1909 §6 F.a.G.

⁵²Ibidem 16 juli 1909 §2 F.a.G.

⁵³Ibidem 17 juli 1909 §8 F.a.G.

oorganiserade solidariska, men hur länge hade man de fördelarna? Avdelningen ansåg att de med andra ord var rätta tiden för en storstrejk.⁵⁴

När frågan om ersättning även för oorganiserade aktualiserades sattes de organiserades solidaritet på prov. Tidigare hade medlemmarna gjort försök att få de oorganiserade att solidarisera sig med de organiserade och gå med i avdelningen, men då naturligtvis utan att få understöd. En av medlemmarna ansåg att de borde gå med under fredstid för att försäkra sig om stöd under konflikttider. En annan talare var av en annan uppfattning och menade att det mer var frågan om att arbetarklassen skulle hålla ihop och dela det som fanns för att på så vis bättre stå mot bolagets krav. Dert var bättre även för de organiserade att ingen gick tillbaka till arbetet, som kompromiss betraktades att organisera en fest där de insamlade medlen skulle gå till de oorganiserade.⁵⁵

Sen 22 juli trappades konflikten upp ytterligare genom att bolaget rekvirerat strejkbrytare. På det svarade arbetarna med att fruktlöst försök att få handlarna att inte leverera livsmedel till strejkbrytare. Handlaren i Vansäter tycktes beredd att inställa leveranserna, men endast på villkoret att handlare i Bergvik också upphörde med det.⁵⁶ Avdelningen lämnade in en skrivelse till handelsbolaget för att förmå handlarna gemensamt att upphöra med leveranserna till strejkbrytarna. I protokollet står att disponenten var ordörande i handelsbolaget och det måste vara disponenten vid fabriken i Vansäter.⁵⁷ Utgången var därför given och i en skrivelse refererad vid möte den 3 augusti meddelade handlarna att de ställde sig neutrala i konflikten.⁵⁸ Arbetarna försökte också att få mjölkleverantören och slaktaren att upphöra med leveranser till strejkbrytarna.

Längre än så kan vi inte följa avdelningen i Vansäter. Protokolls-boken tog slut och någon annan finns inte.

Avdelning 251 i Vallvik

Avdelningen i Vallvik var förskonad från inre stridigheter i likhet med avdelningen i Vansäter. Vi kommer av den anledningen in i händelserna först i samband med lockouten, som också blev en blockad från avdelningens sida. Under den närmaste tiden efter lockoutens ikraftträdande hade avdelningen att behandla många dispensärenden framställda av både bolaget och arbetare. Redan första lockoutdagen begärde en ingenjör, att så länge det fanns massa kvar skulle arbetet fortsätta, men det tillbakavisades och avdelningen meddelade att inget arbete skulle utföras vare sig inom eller utom fabriken.⁵⁹

Arbetet i hamnen fortsatte dock oaktat att allt gods var under blockad. Många försök gjordes att få blockaden effektiv, dels genom telegram till förbundet, dels genom en artikel i Arbetarbladet.⁶⁰ Avdelningen gjorde också en förfrågan hos Stuveriföreningen om dess medlemmar hade tillåtelse att mottaga blockerat gods och fick till svar, att enligt dess stadgar och principer skulle en sådan sysselsättning vara befogad.⁶¹

Avdelningen var mycket aktiv med möten, som hölls varje dag, men det finns ingen antydning om att yttre manifestation förekommit. Mötena var dock dåligt besökta, beroende på icke angivna orsaker. Avdelningen beslöt därför vid ett möte att utfärda dispens från gällande bestämmelse om obligatorisk närvaro. Vissa grupper, framför allt familjeförsörjare och långväga medlemmar, behövde därför endast bevista tre möten per vecka.⁶² Trots detta blev inte anslutningen vid mötena tillfredsställande, varför avdelningen efter omröstning beslutade om en straffavgift för dem, som utan giltigt förfall var frånvarande. Genom dessa åtgärder tycks anslutningen ha blivit tillfredsställande, då inga fler åtgärder vidtogs.⁶³

Anslutna till avdelningen var också timmerrullare vid Hå, som var anställda av bolaget. Arbetet vid Hå blockerades i samband med lockouten, men bolaget gjorde försök att få igång det. Rykten började spridas att

⁵⁴Ibidem den 17 juli 1909 §8 F.a.G.

⁵⁵Ibidem 22 juli 1909 §6 F.a.G.

⁵⁶Ibidem 28 juli 1909 §5 F.a.G.

⁵⁷Ibidem 30 juli 1909 §5 F.a.G.

⁵⁸Ibidem 3 august 1909 §6 F.a.G.

⁵⁹Avdelning 251 i Vallvik, protokoll 4 juli 1909 § 5 F.a.G.

⁶⁰Ibid 9 och 10 juli 1909 §§ 4 och 5, samt 15 och 16 juli 1909 § 5 F.a.G.

⁶¹Ibidem 9 och 19 juli 1909 § 5 F.a.G.

⁶²Ibidem 9 och 10 juli 1909 § 6 F.a.G.

⁶³Ibidem 24 juli 1909 § 8 F.a.G.

några arbetare hade för avsikt att återgå till arbetet med timmerrullningen.⁶⁴ Avdelningen tog då kontakt med de oorganiserade timmerrullarna, som hade enats att om de fick fem kronor per dag var de beredda att återgå till arbetet.⁶⁵

Avdelningen beslöt då att vända sig till bolagets kamrer, som sade sig ha en skrivelse, där förbundets förtroendeman hade sanktionerat arbetets återupptagande vid Hå. Förbundet måste ha kontaktats i ärendet, ty avdelningen fick ett telegram från förbundets förtroendeman Jönsson, som klart dementerade skrivelsens påståenden: *Har icke haft samtal med Eder arbetsgivare eller gifvit något löfte och känner icke till något cirkulär som omskrifvits Jönsson.*⁶⁶ Vid arbetarnas uppvaktning angående denna skrivelse, upplyste också kamreren, att han fått ett meddelande per telefon av Pappersmasseförbundets förtroendeman Palmgren. Han hade därvid uttryckt sig i ungefär samma ordalag som skrivelsen. Kamreren trodde att det var ett påhitt af Trämasseförbundets förtroendeman Palmgren.⁶⁷

Vid möte den 23 september meddelades att en entreprenör åtagit sig timmerrullningen samtidigt som han erbjöd några tidigare rullare om de anmälde sig hos honom.⁶⁸ Det sista protokollet som handlar om timmerrullningarna är från den 25 september, då en kommitté erhöll handlingsfrihet vid förhandlingar med bolaget.⁶⁹

Landsekretariats proklamation om allmän arbetsnedläggelse från och med 4 augusti behandlades vid mötet 29 juli. Det var utformat i fem punkter, varav fyra godkändes utan diskussion. På punkt 3 att arbetet ej må nedläggas då det står i förbindelse med vården av sjuka människor eller skötsel af levande djur, ej heller vid belysnings- vatten- och renhållningsvärk var dock meningarna delade. Först var en talare, som var för den offentliga linjen: Ett eldigt och uppmuntrande anförande af S.J. Blad klargörande vår ställning. Anförandet besvarades med brafvo.⁷⁰

Två andra talare ansåg däremot att även belysningen, vattnet och renhållningen skulle indragas i konflikten för att göra storstrejken så effektiv som möjligt. Emot detta invände några talare och ansåg att de mest drabbade skulle bli arbetarklassen iorstäderna. För att få klarhet var avdelningen stod beslutades om omröstning. 27 röster var för Landssekretariatets förslag och 24 för förslaget att även belysningen, vtnet och renhållningen skulle dras in i konflikten. Som kompromiss föreslogs, då differensen var så liten, att en skrivelse skulle sändas till Landssekretariatet med förslag om att punkt 3 skulle vara vilande för att användas om ytterligare upptrappning ansågs nödvändig.⁷¹

Genom att arbetarna hade organiserat sig ökade deras möjligheter att få igenom sina krav och de var inte i lik hög grad hänvisade till arbetsgivarnas goda vilja. Men fortfarande hade arbetsgivarna kvar ett påtryckningsmedel, som ur psykologisk synvinkel var mer slagkraftigt än lockouthotet och det var bostäderna. Det understöd avdelningen fick från förbundet användes blal till inköp av livsmedel, främst salt sill och potatis, som delades ut till arbetarna. Någon möjlighet att betala hyrorna hade i regel inte arbetarna.

I Vallvik beslöt arbetarna att vägra betala hyrorna under tiden fabriken var stängd, vilket naturligtvis visade sig svårt att driva till sin spets. Bolaget kunde ju här med helt lagliga medel vråka arbetarfamiljerna.⁷² Det visade sig sedan att de blev tvungna att gå mjukare fram och vördsamt anhålla om att befrias från hyresavgiften under den tid arbetarna var lockoutade.⁷³ Något svar på denna anhållan finns inte protokollfört, men det visar vilka svårigheter arbetarna ställdes inför och vilka medel de stridande parterna förfogade över.

⁶⁴Ibidem 19 juli 1909 § 6 F.a.G.

⁶⁵Ibidem 20 juli 1909 § 2 F.a.G.

⁶⁶Ibidem 23 juli 1909 § 4 F.a.G.

⁶⁷Ibidem 24 juli 1909 § 5 F.a.G.

⁶⁸Ibidem 23 september 1909 § 3 F.a.G.

⁶⁹Ibidem 25 september 1909 § 4 F.a.G.

⁷⁰Ibidem 29 juli 1909 § 3 F.a.G.

⁷¹Ibidem 29 juli 1909 § 3 F.a.G.

⁷²Ibidem 30 juli 1909 § 6 F.a.G.

⁷³Ibidem 18 september 1909 § 4 F.a.G.

Mellan den 3 augusti och 2 september finns inget som tyder på att några möten hölls, i vart fall fördes inget protokoll under den tiden. Allt talar dock för att stridsviljan inte var knäckt. Avdelningens strejkkommitté delade ut mat till de strejkande och avvisade kamrerens erbjudande, att utspisa en del arbetarbarn eller barn mellan 6 - 12 år, med motiveringen att han aldrig tidigare visat någon barmhärtighet.⁷⁴

I mitten av september började frågan om återgång till arbetet att diskuteras, med anledning av en artikel i Söderhamnskuriren, som tog upp villkoren för detta, men så länge ingen framställning därom kommit från Landssekreterariatet beslöt avdelningen fortsätta strejken.⁷⁵ Den 25 september meddelade bolaget att fabriken med hjälp av 25 värvade arbetare skulle sättas igång. Nu började läget bli kritisk, varför en sluten omröstning hölls där alla de närvarande 59 personerna röstade för fortsatt strid.⁷⁶ Tre dagar senare krävde bolaget att varje arbetare skulle skriva under ett personligt kontrakt med förbindelse att gå ur Landsorganisationen och på intet sätt understödja den. Även detta tillbakavisades och avdelningen var också beredd att kämpa till dess förhandlingarna blev slutförda.

Intet så mycket Arbetsgivarföreningens lockout och självaorstrejken som just resultatet tycks ha varit förödande för avdelningen. Troligtvis blev arbetarna tvingade att återgå till arbetet på bolagets villkor med bl.a. kravet på personliga kontrakt. Mellan slutet av september och slutet av november var med största sannolikhet avdelningen död. Den 21 november återupptogs arbetet med att reorganisera avdelningen, men stor ovisshet rådde hur många sympatisörer avdelningen hade.⁷⁷ En månad senare började avdelningens arbete åter komma igång, med då hade medlemsantalet decimerats och bestod av 89 personer.⁷⁸

Slutord

Varför gick avdelningen i Vansäter under, men inte avdelningen i Vallvik?

Medlemsantalet i avdelningen i Vansäter sjönk successivt under hela perioden. Orsakerna till detta låg säkerligen både inom och utom avdelningen. På äldre industriorter, och hit får Vansäter räknas, rådde ett starkt patriarkalist förhållande mellan bolagsledningen och arbetarna. Den barriären var en av de viktigaste orsakerna till fackföreningsrörelsens svårigheter på mindre orter. Hur starkt är det patriarkaliska förhållandet var i Vansäter vet jag inte, men det finns exempel som pekar på att det fanns. T.ex. under konflikten, när bolaget rekviderat strejkbrytare, vänder arbetarna sig till disponenten om hjälp med att dra in livsmedelsförsäljningen till dem. Han var ju de facto deras fiende och till den vänder man sig inte för att få hjälp.

Den dåliga disciplinen när det gäller kontingentbetalningarna kan också ses ur den synvinkel, men behöver naturligtvis inte vara det. Uppbördsmännen kan t.ex. ha tagit mycket lätt på sin uppgift. Det kan också ha förhållit sig så, att man var rädd att förlora sina medlemmar på grund av att det fanns andra band, som var starkare eller lika starka som fackföreningen.

Bolagsledningen såg naturligtvis inte med blida ögon på den framväxande fackföreningsrörelsen. Ett av medlen för att uppskjuta detta faktum var att avskeda ordföranden i avdelningen för att på så sätt försvåra arbetet.

En svår strid hade plågat avdelningen under ett halvår när Arbetsgivarföreningens blockad utbröt den 5 juli. Det är naturligtvis svårt att bedöma betydelsen av denna. Det hade säkerligen inte betytt så mycket om den yttre konflikten hade avlöst den inre. Lockout ochorstrejck kunde avgörande. De som inte var riktigt övertygade om fackföreningsrörelsens betydelse före konflikten med bolaget förlorade nog allt förtroende vid nederlaget. De få verkligt övertygade hade inte mycket annat att göra än att lägga ned avdelningen.

Till skillnad från detta var det första Vallvik en ny industriort. Dessutom hade avdelningen inte genomgått någon inre strid. Till sist var de vikande medlemssiffrorna 1907 och 1908 orsakade av en naturlig avgång. Avdelningen i Vallvik upphörde med sin verksamhet mot slutet av konflikten men kom igen två månader senare och började då lite försiktigt sin verksamhet. Om avdelningen i Vansäter vet vi att den begärde utträde ur förbundet den 1 juli 1910, men verksamheten upphörde säkerligen i praktiken redan hösten 1909. De

⁷⁴Ibidem 2 september 1909 §§ 4 och 5. F.a.G.

⁷⁵Ibidem 14 september 1909 § 4 f.a.G.

⁷⁶Ibidem 25 september 1909 § 5 F.a.G.

⁷⁷Ibidem 21 november 1909 § 6 F.a.G.

⁷⁸Ibidem 28 december 1909 § 4 F.a.G.

personliga kontrakten hade en stor betydelse i alla fall i Vallvik. Verksamheten låg nere en tid antingen därför att rädslan för repressalier fanns eller att man väntade tills den värsta stormen hade bedarrat eller en kombination av dem båda. Om de personliga kontrakten förekom i Vansäter vet vi inte, men sannolikheten talar för att så var fallet. Min uppfattning är att avdelningens i Vallvik nederlag inte var moraliskt, men att det för avdelningen i Vansäter var det. Den senare avdelningen försökte ju under 1910-talet att komma igång igen men fick inte arbetarnas förtroende föränn mot slutet av decenniet.

Stiftelsen

Gösta Liljedabls Fond

för pappershistorisk forskning

Utlyser ett stipendium på 5000 Svenska Kronor

Fonden har till uppgift att stödja pappershistorisk forskning, särskilt svensk. Stipendium ur fonden är inte bundet till viss verksamhet, men förvaltarna äger prioritera bland ansökningarna. Stipendiet utdelas i Januari 1996.

Stipendiater har hittills varit erik Witting, Jan Appelquist, Bo Rudin, Richard Årlin, Gösta Lindström, Georg Anzelius, Björn Helmfrid, Ebba Waaben, Ulrika Hådén, H P Pedersen, Anne Vilsböll, Birgitta Conradsson och senast Sven-Göran Wennerholm.

Sök själv eller föreslå någon annan välförtjänt person.

Skicka ansökan senast 15 Januari 1996 till:

Sanny Holm
Frejgatan 36
113 26 Stockholm

Nordisk Pappershistorisk Tidskrift

Innehållsförteckning

Redaktören har ordet	sid 1
Frövifors pappersbruksmuseum invigt.....	sid 2
11th IAPMA & 17th NPH Conference Copenhagen 1996	sid 6
Pappersindustriarbetarnas fackliga organisering i södra Hälsingland Del.3 ..	sid 10
Gösta Liljedahls Fond utlyser ett stipendium.....	sid15